

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

Moderní hospodářské a sociální dějiny

Teze disertační práce (autoreferát)

Bohumil Melichar, *Srp a kladivo versus hvězdy a pruhy. Dělnická třída v meziválečném Československu mezi komunistickým a kapitalistickým modernizačním projektem*, Praha 2024

Bohumil Melichar, *Sickle and Hammer versus Stars and Stripes. The Working Class in Interwar Czechoslovakia between Soviet and American Project of Modernization*, Prague 2024

Vedoucí práce: Doc. PhDr. et JUDr. Jakub Rákosník, Ph.D.

Cíle a metodická východiska výzkumu

Tématem mediálních obrazů Sovětského svazu a Spojených států amerických jsem se začal zabývat na základě silného zaujetí obsahem studenoválečných deníků, časopisů a dalších tiskovin, které přinášely až absurdně přímočaré dělení na pozitivní sílu sovětské společnosti dynamicky směřující k ideálnímu lidskému uspořádání a amerického stavu naprosté dekadence, úpadku a násilí. Oslnivě přímočará binární opozice působí přes propast desetiletí až fascinujícím dojmem a vyvolává jednoduchou otázku: Mohli se čtenáři s podobným diskurzem ztotožnit? Podobné tázání vede k nutnosti kontextualizace podobných výroků, a to nejen v rovině tehdy aktuální velmocenské hry, ale také na úrovni vývoje narativů a symbolů používaných pro vysvětlování politiky směrem k občanům. Zastávám názor, že i manipulativní propaganda vždy musí stát na robustním základu příjemcům důvěrně známých narativních figur a symbolů, jinak by byla nesrozumitelná. Kde se tedy vzal slovník československého stalinismu a na jaké vrstvy politického vědomí v Československu navazoval? Na základě svých předchozích a s disertačním projektem souběžně probíhajících výzkumů meziválečné komunistické strany jsem formuloval hypotézu, že prvky hypertrofované kritiky odmítající americký kapitalismus a základní představa o dějinně pokrokové roli sovětského socialismu se utvářely v prostředí meziválečné levice celé tři desetiletí před instalací stalinské diktatury v Československu. Tuto hypotézu jsem se ve svém disertačním projektu rozhodl prověřit skrze podrobnou obsahovou analýzu deníků, časopisů a dalších neperiodických tiskovin spjatých s třemi nejsilnějšími levicovými politickými stranami meziválečné éry: Komunistické strany Československa, Československé sociálně demokratické strany dělnické a Československé strany národně socialistické.

Řada badatelů si povšimla, že významný vliv na vývoj společnosti v polovině dvacátého století měl prožitek třicátých let, a to zejména kolektivní traumata zhroucení ekonomiky za velké hospodářské krize a národního ponížení po podepsání mnichovské dohody. Většinou však tyto faktory vytyčili před závorku jako dílčí vlivy působící na historický vývoj, jehož hlavní kauzalitu vedoucí k nastolení stalinismu v Československu hledali v krátkém čase mezi roky 1945–1950, případně 1943–1950. Bylo by příliš troufalé tuto perspektivu otočit a zaměřit se na veřejně deklarované názory levice ve dvacátých a třicátých letech a tyto dekády považovat za dobu, kdy se utvářely zásadní symbolické obrazy vzorů moderní společnosti, k níž jak revoluční komunistický, tak demokraticky reformní socialistický projekt národních socialistů a sociálních demokratů směřoval? Myslím si, že nikoliv. Právě naopak. Mé přesvědčení, že právě tento

přístup může dodat další cenný díl pro složení pomyslného obrazu umožňujícího pochopit vývoj Československa ve dvacátém století s postupem heuristické fáze projektu sílilo.

Během analytického čtení deníků, časopisů i neperiodických tiskovin vzniklých v redakcích spjatých s třemi nejsilnějšími levicovými meziválečnými politickými stranami: národními socialisty, sociálními demokraty a komunisty jsem se tedy ptal na to, jakou roli hrály představy levicových novinářů o sovětském socialismu a americkém meritokratickém individualismu nejen v době, kdy čtenářům vysvětlovali příčiny masové nezaměstnanosti třicátých let či otázku míru a války v době prvních agresivních kroků nacistického Německa, ale také předtím. Například, když se snažili ve dvacátých letech definovat cesty pro kultivaci vztahu mezi dělnictvem a zaměstnavateli či ukotvit žádoucí podobu republikanismu v prvních letech po vzniku Československa. Fakt, že právě průběžné utváření představ o potenciálu amerického a sovětského principu svobody a prosperity pro budoucí spravedlivější společnost rámoval nejen jednání politických aktérů, ale také celou kolektivní zkušenost druhé světové války a poválečného vývoje byl s tím, jak výzkum postupoval stále zřejmější.

Můžeme ale obhájit radikální tezi, že kořeny přijetí studenovělečného diskurzu dělicího USA jako jasně záporného aktéra a SSSR jako jedinou cestu k moderní budoucnost se ustavovaly v prostředí politické levice během meziválečné éry, tedy desítky let před ovládnutím státního aparátu stalinisty? Mohl se tento politický jazyk zdát čtenářům na konci čtyřicátých let díky tomu naprosto srozumitelný a logický? Bylo pro zástupce levice, a to nejen té revoluční, ale i té demokratické, vůbec myslitelné dát v krizových momentech let 1947 a 1948 přednost americké civilizaci vyznačující se nejen politickou demokracií, ale také dravým individualismem?

V textech vzniklých v meziválečných, protektorátních, exilových i poválečných redakcích jsem se rozhodl hledat odpovědi na následující soubor výzkumných otázek, skrze jejichž formulování vysvětluji logiku procesu ustavení studenovělečného bipolárního diskurzu: 1) Jakou roli hrál obraz amerického republikanismu a sovětskému systému dělnických rad při snaze definovat československou demokracii? 2) Jakou roli hrály představy o sovětském socialismu a americkém kapitalismu ve vnímání ideálu spravedlivé společnosti? 3) Jak byla vnímána prosperita a jaké cesty k ní americké a sovětské vzory nabízely? 4) Jaký vliv na obraz USA a SSSR ve sledovaných médiích měly dostupné informace o projektech stalinských pětiletok a Rooseveltova New Dealu? 5) Jaký vliv měla na obraz USA a SSSR nacistická hrozba a průběh mnichovské krize? 6) Jak ovlivnila nacistická mediální hegemonie poválečný obraz USA a SSSR v obnoveném levicovém tisku?

Podobné tázání jde záměrně na rovinu ohledávání základních hodnot a názorů, které pro politickou levici definovaly přístup k problémům ve snaze dosáhnout společenské harmonie. Základním kamenem vycházejícím z rovnostářského světónázoru byla utilitární představa o spravedlnosti vyznačující se přesvědčením, že je možné a žádoucí omezit svobodu jednotlivce v zájmu potřeb celku. Tu sdíleli jak komunisté, tak sociální demokraté i národní socialisté, přičemž se samozřejmě lišila míra připravenosti k využití násilných prostředků. Právě toto přesvědčení představovalo rastr, skrze který média vybraných politických stran sovětskou a americkou realitu popisovala. Cílem mého snažení bylo problematiku přípustnosti přebírání sovětských vzorů a míru dobově vnímané inspirativnosti americké civilizace nahlížet z nezvyklé perspektivy postupného utváření symbolického světa politické levice, v jehož hranicích se odehrála série rozhodnutí vedoucí k prosazování či alespoň akceptaci poválečné orientace země na Sovětský svaz.

Předkládaný výzkum byl tedy inspirován nejistotou ohledně toho, jestli dosavadní bádání analyzující nástup socialistické diktatury v Československu dostatečně zohlednilo fungování fenoménu nazývaného sociology Thomasem Luckmanem a Peterem Bergerem symbolickým světem, který je základem kolektivní identity. V prostředí československé levice se tento symbolický svět určující hranice představitelného formoval celá desetiletí a diskuze nad povahou a mírou inspirativnosti americké verze meritokratického demokratického kapitalismu a sovětského kolektivistického socialismu byla důležitou součástí tohoto procesu.

Přijmeme-li, že realita je sociálním konstruktem utvářeným uvnitř specifických kontextů, můžeme bez pochyb tvrdit, že význam pojmů socialismus či kapitalismus je sociálně relativní a ustavuje se až v průběhu osvojování si informací přicházejících z obou těchto center industriální modernity. Právě SSSR byl prvním příkladem společnosti snažící se dosáhnout socialistického modelu, zatímco USA představovaly nejrozvinutější a nejlépe prosperující kapitalistický systém světa. Proto se na ně obracela značná pozornost levicových politiků a teoretiků, kteří byli v meziválečné a poválečné éře páteří stranické žurnalistiky. Jejich tvrzení jsou podmíněná historickým kontextem, v němž byla pronesena, a to z nich činí slibný výzkumný materiál. Jakkoliv se shovívavost vůči diktátorovi Stalinova ražení či podceňování síly americké společnosti může zdát překvapivé, cílem mého snažení bylo vysvětlit mechanismy, kterými se veřejné diskurzivní střety dostaly do stavu, kdy mohl být stalinismus označen nejen za akceptovatelný, ale dokonce za konsekvantní následek společenského vývoje v Československu.

Charakteristika pramenné základny

Nabízí se otázka, jestli obsah dobových deníků a časopisů představuje vhodný zdroj informací pro pokus ohledat mentální horizonty příslušníků meziválečné levice a jejich sympatizantů. Navzdory okřídlenému výroku, který je připisován Karlu Čapkovi, že nic není nudnější než včerejší noviny, jsem přesvědčený, že obraz světa utvářený stranickými médii byl klíčovou komponentou politického vědomí utvářejícího hranice imaginace sociálních demokratů, národních socialistů a komunistů. Připomeňme, že dle teorie sociálního imaginární – ta stojí na promýšlení Durkheimovy konceptualizace kolektivních reprezentací – hranice myslitelného určuje systém sociálních reprezentací utvářející složitou zásobárnu kolektivních představ zakládajících pojetí identity individuů i celých kolektivů.

Walter Lippmann, který stál u zrodu teorie veřejného mínění, přišel již v roce 1922 s tezí, že povědomí o světě, v němž jedinec žije, je závislé na informacích, které o něm dostává, a protože většinu událostí nemůže zažít přímo, musí se spoléhat na média jako zprostředkovatele. Novináři mu tak pomáhají vytvářet mentální mapu reality, jež jej osobně přesahuje, včetně míst, která nikdy nenavštívil, a lidí, jež osobně nepoznal. Drtivá většina čtenářů tisku levicových stran nikdy nenavštívila ani SSSR ani USA a jejich představy o těchto zemích byly téměř z naprosté většiny závislé na zprostředkovaných informacích z médií či cestopisů.

Je třeba zdůraznit, že důkladná analýza dobového tisku se neomezuje čistě na uzavřenou sféru textů novinových článků. Naopak cílem mého výzkumu bylo využít tyto texty k promýšlení vlivu dobových médií na politické směřování levice s reálnými důsledky na vedení země. Mediální teorie už od 60. let pracuje s tezí, že masová média nejsou příliš úspěšná ve snaze přímo ovlivňovat postoje a hodnoty čtenářů, ale rozhodně mají velký vliv na to, o čem přemýšlejí a co je předmětem veřejné diskuse. Teorie nastolování agendy (agenda-setting) pracuje s tezí, že veřejnost považuje za důležitá taková témata, o kterých novináři píší. Redaktoři mohou formulovat problémy a následně je rámovat, aby jejich vyznění a nastíněná podstata odpovídala jejich světonázoru i mentalitě stálých čtenářů listu. Drží tedy v rukou jeden ze základních mocenských mechanismů spočívající ve vlivu na formulování společenských priorit a v důsledku toho i ovlivňování politických rozhodnutí.

Deníky *Rudé právo*, *Právo lidu* a *České slovo*, které platí za hlavní prameny předkládané analýzy, umožňovaly politikům levicových stran – komunistické, sociálně demokratické a národně socialistické – vykládat svým členům a sympatizantům domácí a mezinárodní dění prizmatem jejich specifických politických cílů. O jejich vlivu svědčí také relativně vysoký

náklad, který se u všech pohyboval v řádech desetitisíců výtisků. Podobnou funkci měly i další časopisy a regionální periodika, které vycházely s přímou podporou těchto politických stran.

Například v roce 1924 vydávala sociální demokracie 44 periodik. Mimo ústředního deníku *Právo lidu* slovenskému čtenářstvu určené *Robotnické noviny*, na ženy zaměřené *Ženské noviny* a desítky regionálních týdeníků. Národní socialisté v roce 1921 vydávali 32 regionálních týdeníků, dva deníky a *České slovo* vycházející dvakrát denně, přičemž značný dosah měl se stranou sympatizující časopis s názvem *A-Zet*. Komunistická strana, která jako jediná politická organizace sdružovala všechny národnosti multinacionálního Československa, vydávala v průběhu dvacátých a třicátých let stovky titulů v češtině, slovenštině, němčině, rusínštině, maďarštině či polštině, jejichž názvy se často měnily, protože antisystémová orientace tohoto hnutí znamenala neustálé spory s cenzurou spojené s finančními těžkostmi. Vlivným médiem spoluutvářejícím obraz SSSR byly také časopisy *Nové Rusko*, *Svět sovětů* a *Země sovětů* vydávané organizací Společnost pro kulturní a hospodářské sblížení s novým Ruskem založené v roce 1925 a Svazu přátel SSSR fungujícím od počátku třicátých let. Právě tyto tiskoviny přinášely do mediálního diskurzu velice pozitivní texty o sovětském socialismu, které často přejímaly i analyzované deníky či se k nim vyjadřovaly.

Zatímco sovětský systém péče o zahraniční návštěvníky, západní novináře, diplomaty a dělnické delegace dovedně kombinoval předem připravený program předvádějící úspěchy socialismu s nepřetržitým dohledem, USA neměly žádné podobné instituce ochraňující univerzální civilizační poslání tamního společenského zřízení, a proto mnoho reflexí krátkodobého pobytu vyznívalo o dost kritičtěji. Zároveň byly za vysoce autentický zdroj informací považovány dopisy Čechoslováků dlouhodobě pobývajících v USA či SSSR, jejichž obsah zpravidla osciloval mezi krajními póly adorace a excesivní kritiky. Většinu běžného zpravodajství však tvořily zprávy převzaté z amerických či sovětských deníků, a to často ještě přes zprostředkovatele v podobě vlivného zahraničního, většinou německého tisku. Tyto informace byly v redakcích následně reinterpretovány či zveřejňovány v kontextu modelovaném ideologickými východisky stranických redakcí.

Nejen novináři sedící v pražských redakcích, ale i reportéři, kteří se vydávali přímo na místo, zpravidla k realitě přistupovali s pevně danými hodnotovými soudy, skrze které ji popisovali. Když například komunista Egon Erwin Kisch zavítal do USA i do SSSR, vnímal realitu optikou přesvědčeného marxisty, a to samozřejmě výrazně ovlivnilo jeho pozorování i výklad vlastní zkušenosti s pobytem v těchto zemích. Lze bez nadsázky konstatovat, že obraz zmiňovaných civilizačních center vznikl nikoliv na základě problémů, výzev a úspěchů tamních společností,

ale jako odraz stavu té československé a tužeb zástupců levicových projektů stojících před naléhavostí tuzemských krizí.

Rozložení kapitol: Kontinuity mezi meziválečnou a poválečnou érou

V historiografii dvacátého století se velmi vlivným konceptem stala teze o dlouhých třicátých letech, která je postavena na hledání kauzálních vztahů mezi událostmi druhé světové války a poválečné obnovy v ekonomické, sociální a politické krizi třicátých let. Na tento pohled na dějiny první poloviny dvacátého století plně ve svém bádání navazuji, ale zároveň jsem se snažil nenechat stranou fakt, že krize třetí dekády měla své kořeny v událostech první světové války a v návazných změnách v uspořádání společnosti. Výzkum politické imaginace a ohledávání hranic myslitelného a vyslovitelného vede k hledání souvislostí napříč časem k událostem, které definovaly tehdejší společnost a její sebeobraz včetně problémů, kterým musela čelit. Příkladem této dlouhé kontinuity, která se silně zapsala do politické kultury nejen meziválečné československé společnosti, ale i do té protektorátní a poválečné byl vznik Československa na podzim 1918 a proces budování republikánských nejen státních, ale i sociálních, politických a kulturních institucí. Projekt Národní fronty zjednodušující stranický systém a zároveň oklešťující zastupitelskou demokracii byl reakcí na pocit zásadního selhání samotného zakladatelského aktu, které přineslo palčivé strukturální problémy do dalších desetiletí. Proto jsem se rozhodl archeologickou metodou prozkoumat mediální vrstvy událostí od roku 1918 do počátku padesátých let.

Řazení kapitol odpovídá klasické periodizaci národních dějin první poloviny dvacátého století. Přičemž první z nich otevírá téma první světové války a vzniku Československé republiky, následují dvě kapitoly zaměřené na koncept spravedlnosti a prosperity vysvětlující roli SSSR a USA v tisku levicových stran na širokém pásmu dvacátých a počátku třicátých let. Na ně navazuje kapitola věnující se debatě o americkém New Dealu a sovětské první pětiletce ve vztahu k levicovým receptům na zvládnutí velké hospodářské krize. Poslední kapitola tematizuje druhou polovinu třicátých let, která byla ve znamení zostřující se mezinárodní situace, diplomatického sblížování se SSSR a krizových okamžiků kolem podepsání mnichovské dohody. Každá z těchto kapitol je strukturována tak, že v úvodu je nastíněn stav, v němž se dané téma nacházelo ve chvíli, kdy byl nastolen binární studenovělečný diskurz přelomu čtyřicátých a padesátých let. Následně je tento stav skrze archeologickou analytickou sondu do mediální vrstvy meziválečné éry vysvětlován. Důležitou součástí argumentace tvoří

vedle závěru také epilog, jehož cílem je nastínit, jaké důsledky na symbolické úrovni měla na vnímání SSSR a USA protektorátní pronacistická média specializující se na vytváření nepřítele.

Práce je zároveň vnitřně strukturována dle jednotlivých témat, kterými jsou demokracie, spravedlnost, prosperita a spolenectví. Spravedlnost je vnímána ve smyslu rovnosti před zákonem, a to nejen v oblasti potírání kriminality, ale také z hlediska politické inkluзивity a rasové či genderové identity. Prosperita odkazuje ke snaze dotčených politických stran o co největší hojnost pro co nejvíce občanů, tedy k definici blahobytu dle měřítek politické levice. Tato široká definice prosperity a spravedlnosti vychází z ideálů rovnosti a bratrství, které stály u jejího vzniku na konci 18. století a hledání jejich konkrétního praktického obsahu bylo pro tento politický směr klíčové po celé dvacáté století. Politické a kulturní spolenectví pak tematizuje rovinnu diplomacie a pocit civilizační blízkosti, pro jehož navození byla symbolická rovinná zásadní.

Závěrečné teze disertační práce

Pramenný materiál byl analyzován ve snaze zjistit, byl-li mezi lety 1945–1948 vůbec představitelný vývoj levicových stran Národní fronty postavený na odmítnutí spolenectví se SSSR a změna jejich orientace na americký vzor pro obnovu společenských institucí po nacistické okupaci. Snaha najít uspokojivé řešení tohoto poměrně komplexního úkolu přinesla řadu zjištění, která jsou součástí výsledné argumentace. Zde předkládám klíčové teze celé práce, jejichž znění obnažuje argumentaci vedoucí k výsledným závěrům výzkumu.

1) Představy o hlubší demokracii dělnických rad rozštěpily levici a americký republikanismus ukázal své limity

Podzim 1918 byl ve znamení posílení nejen nacionálních aspirací Čechů a Slováků, ale také výrazné artikulace touhy značné části občanů nové republiky po hlubokých změnách v sociálním rozvrstvení společnosti ve směru vyšší rovnosti. Silný konsenzus levicového spektra směřoval k postupnému znárodňování celých hospodářských odvětví. Uvnitř sociální demokracie rostla od léta 1917, kdy si stranická média povšimla Lenina jako vůdčí osobnosti radikální politiky, skupina vnímající bolševický recept tvrdého revolučního postupu avantgardy proletariátu jako cestu k opravdové demokracii. Konflikt mezi revoluční levicí a proparlamentní pravicí prosazující socialismus demokratickou cestu se nyní stal sporem o interpretaci zpráv přicházejících ze sovětského Ruska. Právě tento spor na přelomu let 1920 a 1921 stranu rozštěpil.

Kriticky se k bolševickým revolučním praktikám postavili národní socialisté. Zatímco redakce *Českého slova* vystavila Leninovým tezím o státu a revoluci velice kritické vysvědčení a diktaturu proletariátu odmítala jako silně nedemokratickou a pro československé poměry příliš brutální, velice ji oslovila politická vize amerického prezidenta Woodrowa Wilsona, který se i díky Masarykově interpretaci příběhu národního osvobození stal jedním z otců zakladatelů Československé republiky. Národní socialisty oslovil nejen humanistický a demokratický étos, který Wilson vnášel do evropských mezinárodních vztahů či koncepcie národního sebeurčení velice vyhovující vzniku silného národního státu Čechů a Slováků, ale také Wilsonova tvrdá kritika amerických finančních magnátů a neomezené moci trustů pokrývající princip americké rovnosti příležitostí. Národní socialisté, ale i pravice sociální demokracie tak ve Wilsonovi viděli politika zastupujícího demokratickou cestu k sociálně rovnostářšjší společnosti a aktivně se podíleli na státě a zejména Hradem podporovaném kultu tohoto amerického státníka.

Když v roce 1924 Wilson i Lenin nedlouho po sobě zemřeli, komunisté tvrdili, že zatímco Wilsonovy nemarxistické vize nepřežily ani svého tvůrce, Lenin po sobě zanechal dynamicky se rozvíjející socialistickou společnost. Nerevoluční levice se v roce 1921 totiž musela vyrovnat s porážkou Wilsonova politického dědictví v prezidentských volbách. Vítězství Warrena Hardinga nejen komunisté, ale i sociální demokraté a národní socialisté vnímali jako vítězství amerických finančníků nad zájmy prostého lidu. Woodrow Wilson zůstal součástí symbolického systému meziválečného československého republikanismu až do podzimu 1938 jako silně pozitivní postava. Komunističtí straničtí intelektuálové jej naopak zahrnuli do tragického narativu o ukradené revoluci podzimu 1918, kdy jeho naivní humanistické ideály měly pomoci buržoazii odklonit třídní hněv davů a postupně ukončit nastartovanou cestu k socialismu. Situaci let 1947 a 1948 vnímali jako analogii vývoje, který společnost prodělala před třiceti lety a účelně vedenou kritikou svých partnerů v Národní frontě legitimizovali radikální postupy, které jim měli zabránit v opakování krádeže revoluce z října 1918 a opětovnému nasměrování země směrem ke kapitalismu a Západu, který tehdy stále silněji splýval s USA. Máme-li tedy zodpovědět otázku, jakou roli hrál obraz amerického republikanismu a sovětského systému dělnických rad při snaze definovat československou demokracii, můžeme konstatovat, že se jednalo na symbolické úrovni o jednu z klíčových okolností dlouhodobého vývoje československé levice.

2) Čtenář levicového tisku snadno mohl vnímat SSSR jako spravedlivější společnost než USA

Navzdory všem odlišnostem, které jsou předmětem tohoto výzkumu, novináři z řad komunistů, sociálních demokratů a národních socialistů posuzovali na základě dostupných informací americkou a sovětskou společnost z hlediska toho, jak dokázaly naplňovat či alespoň přislíbit svým občanům vyšší míru spravedlnosti ve formě rovnostářského přístupu k politice, vzdělání i materiálnímu zabezpečení. Zprávy ze sovětského Ruska byly od začátku revoluce směsí popisu brutality čistek třídního boje občanské války a velkých příslibů v oblasti všeobecné emancipace místní dělnické a rolnické populace. Komunisté věřili, že onen skok z feudální do socialistické společnosti, který se měl týkat značného počtu sovětských občanů, se díky intenzivnímu vzdělávání podaří. Národní socialisté a sociální demokraté nepopírali sice základní pozitiva masových kurzů čtení a psaní, plánů na navyšování počtu škol či emancipaci žen z patriarchálních pout pravoslavného či islámského konceptu manželství, ale nevěřili v rychlost této přeměny, která by umožnila bolševikům budovat socialismus jinak než na základě moci a donucování, a zároveň se obávali chaosu způsobeného hloubkou a radikalitou změn.

Zvláště sociální demokraté a národní socialisté ve své reflexi diktatury proletariátu poukazovali na z jejich pohledu nespravedlivé věznění a popravy zástupců tamní nebolševické levice, eserů a menševiků. Míra naturalismu v popisu těchto politicky motivovaných procesů a životní úroveň politických vězňů však měla v sociálně demokratickém a národně socialistickém tisku během třicátých let sestupnou tendenci. Komunisté přitom od chvíle, kdy se podobná kritika sovětského vězeňství objevila, reagovali mediálními kampaněmi, kterými dokazovali nejen vysokou úroveň věznic, humanitu sovětských pracovních táborů, ale také shovívavost, kterou podle nich prokazovali bolševici vůči svým politickým oponentům. Zatímco nekritický postoj k bolševickému stylu vládnutí byl v levicovém prostředí velice sporný a byl často problematizován jak sociálními demokraty, tak národními socialisty, ohledně kapacity amerického systému fungovat vůči svým občanům spravedlivě panovala výrazná shoda.

Redakce všech sledovaných médií byly ohledně americké spravedlnosti velice skeptické a lišily se pouze mírou a prudkostí kritiky tamních poměrů. V levicovém tisku nechyběly poukazy na nízkou míru gramotnosti v USA, iluzorní podstatu ženské emancipace, která se měla omezovat pouze na bílé, středostavovské, vzdělané ženy a značnou část zpravodajství z USA představovaly popisy korupce, organizovaného zločinu či rasismu, které byly interpretovány jako strukturální problémy tohoto společenského zřízení. Odpověď na otázku, jakou roli hrály představy o sovětském socialismu a americkém kapitalismu ve vnímání ideálu spravedlivé

společnosti v sobě tak musí obsahovat důležité zjištění, že obraz USA jako bytostně nespravedlivé společnosti plné třídních a rasových předsudků byl konstruován československou levicí během celého meziválečného období. Podobně překvapivé se může zdát, že zpravodajství o SSSR vedle kritiky praktik diktatury proletariátu obsahovalo nejen rovinu skepse, ale také pozitivní vnímání příslibů sovětského socialismu, zejména v otázce kulturní či ženské emancipace.

3) Sovětský kolektivismus byl i demokratické levici bližší než americký individualismus

Navzdory všem propastným rozdílům mezi civilizačním vývojem americké a sovětské společnosti měly oba světy v první polovině dvacátého století společnou představu o základním mechanismu geneze blahobytu. Materiální statky měly být získávány skrze zkrocení divočiny, ovládnutí přírodních zákonů a využití všech dostupných zdrojů pro masivní tovární výrobu a extenzivní technicky vyspělou zemědělskou velkoprodukcí. Tento koncept pokroku byl natolik zakořeněn v dobové epistémě, že jej neproblematizovala ani československá levice. Právě naopak. Úspěchy amerického fordismu stejně jako smělost gigantických staveb sovětské plánované industrializace fascinovaly komentátory médií všech tří sledovaných politických stran. Symbolicky stál mediální obraz USA na politickém mýtu o pionýrském étosu tamní společnosti. Příběh o prvních osadnících, kteří v tvrdém souboji s přírodou posouvali civilizační hranice směrem na západ a postupně budovali svou sebevědomou nezávislost, oslovil jak sociální demokraty a národní socialisty, tak ve velmi omezené míře i komunisty. Řadě reflexí pionýrského narativu amerických dějin však nechyběl kritický osten, a to nejen v komunistickém tisku, ale i v tisku ostatních sledovaných stran.

Objevovaly se zejména odkazy ke genocidním praktikám v přístupu k původnímu obyvatelstvu, kterému se dle komunistického tisku měli sovětské osadníci na Sibiři vyhýbat, a naopak darovat plody vyspělé socialistické civilizace místnímu obyvatelstvu předchozí carskou vládou přehlíženému či dokonce koloniálně vykořisťovanému. Fakt, že v SSSR probíhala pro celou společnost extrémně náročná revoluční etapa plná sebezapření až sebeobětování jednotlivců, nepopírali ani nejrozhodnější podporovatelé sovětského socialismu. Právě naopak na tomto motivu byl postaven heroický narativ sovětského budování, jehož symbolika si do určité míry přivlastnila i archetyp amerického selfmademana jako člověka nové éry. Sovětské hrdinové práce, stachanovci či hrdinní letci měli všechny atributy připisované úspěšným hochům z ulice, kteří se vypracovali až na společenský vrchol. Podporovatelé sovětského socialismu ale zároveň zamlčovali logistické nedostatky a manažerská selhání, který tento

projekt svým původním cílům odcizovaly. Jednalo se jak o nelidskou podobu, kterou věznění v táborovém systému gulag mělo, protože jejich správa nedokázala dostat ideálnímu stavu, který mu novináři připisovali, ale také o hladomor spojený s problémy skokové kolektivizace a dostávali se tak do střetu sociálními demokraty a národními socialisty, kteří tyto stinné stránky stalinismu ve svých médiích reflektovali, byť v druhé polovině třicátých let se znatelně sestupnou mírou kritičnosti.

Americkému příběhu vévodila postava bílého Evropana, který pro sebe zabral divočinu, kultivoval ji a to zakládalo jeho právo na její vlastnictví. Doboví komentátoři amerického životního stylu právě v této zakladatelské epizodě viděli kořeny amerického snu. Země nekonečných příležitostí dávala dostatek prostoru silným jedincům, kteří jen svojí pílí, houževnatostí a zvláštními schopnostmi dosáhli úspěchu. Právě tento narativ byl ale československou levicí odmítnut jako mýtus zakrývající třídní logiku fungování kapitalistické společnosti. Jak pro komunisty, tak sociální demokraty a národní socialisty bylo vyprávění životních příběhů silných selfmademanů snahou skrze iluzi o rovných příležitostech k životnímu úspěchu zastříti nelidskou povahu “honby za dolarem”. Odpověď na otázku, jak byla vnímána prosperita a jaké cesty k ní americké a sovětské vzory nabízely, leží zejména v rozdílné definici úspěchu. Zatímco americký model byl silně individualistický a vázaný na schopnosti význačných jedinců, sovětský model nabízel první pokus o nastolení plně kolektivního a rovnostářského pojetí prosperity pro všechny členy společnosti. Individualismus byl odmítán a kritizován celou meziválečnou levicí, nejen komunisty. Naopak kolektivistický model byl přijímán jako pozitivní hodnota i nekomunistickou, a tedy k bolševické vládě v mnoha ohledech kritickou levicí. Sociální demokraté a národní socialisté se zvláště v druhé polovině třicátých let, kdy se SSSR chlubil výsledky první pětiletky a zároveň se zdálo, že hlad a nedostatek jsou už minulostí, stavěli k socialismu sovětského vzoru s rostoucí otevřeností.

4) Zatímco New Deal levici zklamal, sovětská plánovaná ekonomika byla považována za životaschopnou variantu

Na počátku třicátých let americkou společnost tvrdě zasáhly sociální důsledky velké hospodářské krize, Jak komunisté, tak národní socialisté a sociální demokraté hleděli s určitou fascinací na postupný rozklad obrazu americké prosperující společnosti, kde dělník měl tak vysokou životní úroveň, že nemusel podporovat socialistickou politiku. Zatímco komunisté ve vývoji viděli již více než deset let očekávanou závěrečnou krizi kapitalismu a start globální revoluce, marxističtí intelektuálové z okolí sociální demokracie ji využívali jako argument, že kapitalistická společnost bez ohledu na životní úroveň dělníků a míru jejich zapojení do logiky zisku a ztráty podniků musí zákonitě procházet cyklickým vývojem konjunktury a krize. Mediální zájem o americkou zkušenost se pojil s interními stranickými debatami ohledně ekonomického a sociálního programu. Celá československá levice se shodovala na tom, že příčina vzniklých problémů leží v tzv. nadprodukcii, kterou definovala jako stav, kdy vysoce produktivní průmysl chrlil obrovské množství zboží, kterému ale chyběla efektivní poptávka. Tento stav měl být zapříčiněn chaotickou podstatou kapitalismu, který zesilovala honba podnikatelů za rychlým ziskem. Nejen komunisté, ale i sociální demokraté a národní socialisté volali po masivních státních intervencích, které by v důsledku systém výroby a spotřeby převedly pod organizační moc vlády.

Stalinská plánovaná ekonomika přitahovala zájem i národohospodářů spjatých s nekomunistickou levicí. Ti zvažovali její potenciální hodnotu pro formulování hospodářského plánu šitého na míru československým podmínkám. Na jaře 1933, kdy československá ekonomika zažívala nejhorší propad, nastoupil do Bílého domu Franklin D. Roosevelt a ihned začal realizovat svůj plán na ozdravení americké společnosti s názvem New Deal. Jednalo se o koncept prosazující rychlé státní zásahy ve snaze zajistit práci nezaměstnaným, zachránit klíčové bankovní instituce, podporou odborové organizovanosti do americké společnosti zavést prvky tripartity, vybudovat základy sociálního státu a ve spolupráci s podnikateli a finančníky pozvednout životní úroveň zaměstnanců. Změny se měly odehrát v rámci existujícího společenského řádu a výsledek měl být zásluhou spolupráce všech tříd národa. Tento koncept velice konvenoval národním socialistům i nemarxistickému křídlu v sociální demokracii a sbíral pozitivní ohlasy nejen na levici, ale také například u agrárníků, kteří pozitivně kvitovali program Rooseveltova brain trustu na podporu krachujících zemědělců. Roosevelt byl v *Právu lidu* či *Českém slově* popisován jako ochránce lidu před kořistnickými kapitány průmyslu a

velkými finančníky, kteří se měli snažit proti omezování vlastní moci bojovat všemi prostředky. Ostře sledovány byly zejména žaloby u Nejvyššího soudu USA, které se snažily označit New Deal jako neústavní a neamerický.

Porážky Rooseveltovy administrativy, které měly za následek zablokování řady v očích československé nekomunistické levice úspěšných vládních projektů, ukázaly, že New Deal nenaplní očekávání, které do něj sociálně demokratická a národně socialistická žurnalistika vkládala. Zatímco v roce 1933 komentátoři předpokládali pozvolný přechod USA ke státům řízenému socialismu se zachováním určitého ohraničeného soukromého vlastnictví, o tři roky později se zdálo, že americký systém je touto cestou nereformovatelný a moc finančníků z Wall Street příliš silná. Ve stejné době sovětská vláda dávala na odiv budovatelské úspěchy, neutuchající entusiasmus a pracovní nasazení svých občanů a zároveň postupné zvyšování kvality života s tím, že utrpení spojené s první fází industrializace a kolektivizace bylo jen přechodnou epizodou heroického příběhu o zrodu opravdu socialistické společnosti. Prestiž sovětského ekonomického plánování rostla nejen na stránkách komunistického tisku, ale i v médiích sociálních demokratů či národních socialistů. Důsledkem pak bylo odsouzení kapitalismu v období nacistické okupace ze strany levicově laděného odboje a postupné promýšlení poválečné reality, která by se měla ubírat cestou racionálního socialistického rozvoje. Tento konsenzus byl spolu s jasně deklarovaným antifašismem jedním z pojitků politického projektu Národní fronty, dominantním receptem poválečné obnovy hospodářství i důvodem prohlubující se ekonomické orientace na Sovětský svaz.

5) V symbolické rovině z mnichovské krize vyšel vítězně Sovětský svaz

Nejen českoslovenští levicovní novináři, ale média po celé Evropě napříč politickou orientací referovala od poloviny třicátých let o zvyšujícím se mezinárodním napětí a obavách z nového globálního konfliktu. Komunisté jednoznačně ve svém tisku popisovali SSSR jako baštu ze všech stran ohroženou agresivním nepřítelem. Podobně situaci interpretovali také národně socialističtí a sociálně demokratičtí žurnalisté, kteří jednoznačně přisoudili Japonsku či Německu roli agresora a Sověty stavěli do pozice obránců míru a civilizačních hodnot. Rostoucí napětí v druhé polovině třicátých let vedlo k upevnování tohoto konsenzu. Zatímco byly prakticky všechny vlády včetně administrativy USA ze strany levice kritizovány za rostoucí náklady na armádní výdaje, které byly interpretovány jako eskalace závodů ve zbrojení, posilování vlivu armády v SSSR, jejího početního stavu i vývoj nových zbraní bylo celou levicí vnímáno jako pozitivum vedoucí k posilování tábora míru.

V polovině třicátých let se navíc Sovětský svaz stal klíčovým spojencem Francie a Československa, který měl posílit alianci s cílem odstrašit německé nacisty od uskutečnění jejich plánů na revizi výsledků první světové války. Socialistické vládní strany toto klíčové spojení nechtěly ohrozit a patrně jejich vedení účelově ovlivňovalo obsah vlastních médií s tematikou Sovětského svazu. V tisku sociální demokracie či národních socialistů se zřídka objevovaly opravdu kritické texty v souvislosti s likvidací Stalinových odpůrců či hospodářskými a dalšími strukturálními problémy SSSR (kritický hlas představovala např. žurnalistická činnost historika Jana Slavíka, která však zůstala ojedinělou v záplavě neutrálně až pozitivně laděných textů). Zatímco tedy komunisté oslavovali sovětskou revoluční bdělost a vnitřní sílu strany vypořádat se se zrádci i v těch nejvyšších patrech státních a stranických institucí, sociální demokraté a národní socialisté měli tendenci vnímat velký teror jako očistný proces sovětskou společnost normalizující do předvídatelné podoby a očekávali její brzkou demokratickou proměnu.

Jestliže obraz SSSR v levicovém tisku v druhé polovině třicátých let vypadal téměř jednoznačně pozitivně, Spojené státy americké se stále více stávaly synonymem pro cynickou koloniální politiku. Americká armáda a diplomacie měla pracovat zejména ve prospěch finančníků a průmyslníků, jakkoliv předstírala zájem o otázku odzbrojení a globálního míru. Přesto, že Roosevelt jasně odsoudil německé a italské přesvědčení o vlastní nadřazenosti a vymezil se proti jejich agresivním nástrojům v zahraniční politice, USA zůstávaly neutrální. Naopak zvyšující se tlak nacistického Německa na Československo eskalující v mnichovskou krizi posiloval pozitivní obraz SSSR jako obránce míru a demokracie ve střední Evropě. Postupně rostl počet novinových článků o skvělé bojové připravenosti sovětských brigád a ochotě čelných představitelů SSSR dostát svým spojeneckým závazkům a Československo před nacistickou agresí bránit. Nacistická hrozba jednoznačně posílila pozitivní obraz SSSR v médiích KSČ, ale také sociální demokracie a národních socialistů. Navzdory tomu, že se komunistům nepodařilo prosadit na politické úrovni stabilní lidovou jednotnou frontu proti fašismu, jak je instruovalo vedení Kominterny, na úrovni veřejné debaty a mediální komunikace došlo k silnému konsenzu na pozitivní roli SSSR v mezinárodní politice, který ovlivňoval další vývoj levice v době, kdy se stáhla do ilegality či exilu a také v prvních poválečných letech.

6) Pro poválečná levicová média byl sovětský stalinismus prakticky nekritizovatelný

Mediální kampaň zaměřená proti nepříteli na východní frontě, do které se redakce Českého slova zapojila od léta 1941 - Rudé právo ani Právo lidu během Protektorátu nemohly oficiálně

vycházet -, využívala negativních obrazů a stereotypů dobře známých a ukotvených od roku 1917. Spojení bolševismu se světovým židovstvím a antisemitský jazyk používaný ve spojitosti s lidovými komisaři doplňovaly zprávy o zvůli sovětské tajné policie, hrůzném teroru a diktatuře stranických aparátů. Klíčovou složkou tehdejší kritiky bolševické vlády ale byly poukazy na velký hladomor spojený s kolektivizací, naturalistické popisy utrpení sovětských dělníků, pronásledování církví a také velice konkrétní informace o utrpení vězňů pracovních táborů systému Gulag. Na konci téhož roku, kdy se Německo pustilo do války se Sovětským svazem se k nepřítelům OSY připojily také Spojené státy americké. Nicméně jejich symbolická role byla v oficiálních protektorátních médiích konstruovaná rozdílně. Navzdory tomu, že západní spojenci včetně Američanů byly sice nazývány “gangstery” a “teroristy”, protektorátní tisk je v zásadě vnímal jako rovnocenné soupeře německé armády jak vojensky, tak civilizačně. Naopak vítězství bolševiků představovalo nejhorší variantu naprosté likvidace všech hodnot a kulturních statků. Navzdory leteckým útokům na německá i protektorátní města byl za hlavního a osudového nepřítele označen právě ruský “asiatický” bolševismus.

Klíčový faktor vývoje obrazu SSSR v protektorátním *Českém slově* představuje fakt, že konstrukce nepřítele byla postavena na informacích o stinných stránkách stalinismu, které byly již v meziválečném mediálním prostředí běžně přítomné a představovaly důležitou kritickou složku ve vnímání prvního dělnického státu. Jak redakce Osvobozeného Českého slova vycházejícího po květnu 1945, tak všechny ostatní opět obnovovaná či nově zakládaná periodika se od nacistického a kolaborantského jazyka snažila distancovat. Došlo tak k zhnednocení kritického diskurzu vůči nedostatkům a násilnostem stalinismu. Symbolický i jazykový aparát vhodný k jejich pojmenování se ocitl ve sféře nevyslovitelného, a to silně pomohlo jednostranné adoraci sovětské modernity a utváření kultu vzájemné blízkosti SSSR a Československa.

Další důležitou okolností pak byl fakt, že si nejen komunistický, ale obecně levicový odboj přisvojil přímočarý primordiální koncept nacionalismu a etnické sounáležitosti. Jednalo se o defenzivní komunikaci pracující s tím, že němečtí nepřátelé ohrožovali svojí rasovou teorií o árijské nadřazenosti, o které se v protektorátním *Českém slově* raději nepsalo, Slovanstvo jako celek. V posledních letech války se proto pod sovětským vedením a s naprostým souhlasem československého londýnského exilu organizovala slovanská sounáležitost pro boj s “odvěkým německým nepřítelem”. Role rudoarmějců jako přátel a osvoboditelů pak byla podložena dlouhým historickým vývojem a obecnou představou o kulturní blízkosti danou tradicí českého plebejského, slovanského nacionalismu. Tato okolnost dovršila celý soubor symbolů a metafor

pozitivního mediálního obrazu SSSR, který byl typický pro československou levicovou mediální krajinu druhé poloviny čtyřicátých let a začátku let padesátých. Ten zahrnoval představy o funkčnosti sovětského centrálního plánování schopného zajistit všeobecnou prosperitu, důvěru v systém řízení společnosti a emancipativní charakter sovětské kulturní politiky, minulost společného kvalitního a nezrazeného spojení z období mnichovské krize a postavení slovanské velmoci stojící nad poraženým Německem.

7) Třicet let trvající vývoj vztahu revoluční i demokratické levice k americké společnosti napovídá, že americká verze demokracie byla jako vzor v závěru čtyřicátých let naprosto nepřijatelná.

Všechny podstatné prvky studenovělečného binárního diskurzu popisujícího SSSR jako zemi míru a prosperujícího socialismu a USA jako centrum dekadentního kapitalismu se zrodily v meziválečné éře a postupně se dotvářely ve válečných čtyřicátých letech. Deklarací podpory USA na úkor SSSR v letech 1945–1948 by zrazovali sami sebe a svou politickou minulost nejen komunisté, ale také jejich sociálně demokratičtí a národně socialističtí partneři v Národní frontě. Studenovělečné vnímání Západu spojovaného s démonickým obrazem USA ani jednostranná adorace SSSR nebyly nastoleny v úzkém horizontu několika let či dokonce měsíců v závěru čtyřicátých let, které považujeme za období rozpadu sovětsko-americké spojenecké koalice bojující společně proti nacismu. Jakkoliv mocenská hra KSČ v únoru 1948 umožnila plnou symbolickou a diskurzivní hegemonii narativu o SSSR jako jediném spojenci a sovětském socialismu jako nedosažitelném modernizačním vzoru, tento způsob uvažování se postupně prosazoval v rámci politické levice již od bolševické revoluce v roce 1917. Podobně krystalizoval kritický narativ vůči USA jako zemi nespravedlivého kapitalismu zrazující původní americké ideály rovných příležitostí. Pro příjemce polarizovaného studenovělečného diskurzu z řad sympatizantů s politickou levicí byl pozitivní obraz sovětské společnosti a ostrá kritika USA důvěrně známým hodnocením světové politiky, a tedy byl pro něj potenciálně zcela legitimní.

Výběr z použitých pramenů

periodika

A-Zet 1929–1937

České slovo 1918–1945

Nové Rusko 1925–1930

Pravda chudoby 1920–1934

Právo lidu 1917–1938

Proletárka 1924–1927

Robotnické noviny 1921–1933

Rozsévačka 1926–1936

Rudé právo 1920–1938; 1945–1953

Svět sovětů 1932–1938; 1951

Večerní České slovo 1918–1945

Večerník Práva lidu 1917–1938

Večerník Rudého práva 1920–1938

Ženské noviny 1920–1933

neperiodické prameny

Baker, Ray Stannard: *Woodrow Wilson a úprava světa*, Praha: Čin 1925

Bauer, F. – Karas, J. – Koudelka, J. – Slavík, J.: *Státníci dneška. První díl Hitler, Mussolini, Roosevelt, Stalin*, Praha: L. Mazáč 1937

Beneš, Edvard: *Nová slovanská politika (Demokratické společenství svobodných slovanských národů)*, Londýn: Československý výbor pro slovanskou vzájemnost 1943

Brož, Aleš: *Soudobá Amerika. Politické, hospodářské, sociální a kulturní poměry*, Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství (A. Svěcený) 1928

Fierlinger, Zdeněk: *Sovětské Rusko na nové dráze*, Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství (Ant. Svěcený) 1932

Fučík, Julius: *V zemi, kde zítra již znamená včera*, Praha: K. Borecký 1932

Jurijev, Pavel: *Tvář bolševismu. Dvanáct statí o životě v sovětských socialistických republikách*, Praha: Česká liga proti bolševismu 1945

Kisch, Egon Erwin: *Caři, popi, bolševici*, Praha: Pokrok 1929

Kisch, Egon Erwin: *Egon Erwin Kisch dovoluje si předvésti Americký ráj*, Praha: Pokrok 1930

Landová-Štychová, Luisa: *Sociálně-revoluční význam 14. října 1918*, Praha: B. Vrbenský a V. Borek 1935

Machotka, Otakar: *Amerika její duch a život*, Praha: Melantrich 1946

Majakovskij, Vladimír: *O Americe*, Praha: Svět sovětů 1950

Majerová, Marie: *Dojmy z Ameriky*, Praha: Knihovna holubice 1920

Marion, George: *Američtí komunisté před soudem Wall Streetu*, Praha: Orbis 1950

Mnichov, Praha: Tiskové oddělení hlavní správy výchovy a osvěty při MNO 1945

Nečas, Jaromír: *Skutečná pravda o Sovětském Rusku. S kritikou Šmeralových a Olbrachtových článků*, Praha: Vetešník 1920

Ripka, Hubert: *Mezi východem a západem*, Londýn 1944

Sedláček, Alfons: *Vládci Kremlu*, Praha: Orbis 1941

Sinclair, Upton: *Jatky*, Praha: Družstevní práce 1929

Stachanov, Alexej G.: *Vyprávění o mém životě*, Praha: Svoboda 1951

Stachanovské hnutí v zemi osvobozené práce. Výbor z řečí na poradě stachanovců v Moskvě, Praha: Pavel Prokop 1936

Steinbeck, John: *Hrozny hněvu*, Praha: Evropský literární klub 1941

Steinbeck, John: *Hrozny hněvu*, Praha: Sfinx 1946

Sum, Antonín: *Americký dělník*, Praha: Státovědecká společnost 1924

Šmeral, Bohumír: *Co bylo vykonáno v rámci první pětiletky*, Praha: Svět sovětů 1932

Šmeral, Bohumír: *Pravda o Sovětovém Rusku. Denní záznamy z cesty do proletářské říše*, Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství 1920

Špaček, Stanislav: *Vývoj technického hospodářství Spojených států Amerických*, Praha: Elzevir B. Moser 1926

Šrom, Josef Eduard: *V říši Stalinově*, Praha: Melantrich 1929

Štern, Evžen: *Kam spěje SSSR? Poznatky a úsudky z cesty Sovětským svazem*, Praha: Svaz národního osvobození 1935

Výběr z použité literatury

Ball, Allan M.: *Imagining America: Influence and Images in Twentieth Century Russia*, New York – Oxford: Rowman and Littlefield 2003

Benko, Juraj: *Bolševizmus medzi východom a západom (1900–1920)*, Bratislava 2012

Berger, Peter – Luckman, Thomas: *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*, Brno: CDK 1999

Berman, Sheri: *The Social Democratic Moment. Ideas and Politics in the Making of Interwar Europe*, Cambridge – London: Harvard University Press 1998

Brenner, Christiane: *Mezi východem a Západem. Československé politické rozpravy 1945–1948*, Praha: Argo 2015

Burr, Vivien: *An Introduction to Social Construction*, London – New York: Routledge 1995

Clarková, Katerina: *Sovětský román. Dějiny jako rituál*, Praha: Academia, 2015

Cullen, Jim : *The American Dream. A Short History of an Idea That Shaped a Nation*, Oxford – New York: Oxford University Press 2003

David-Fox, Michael: *Showcasting the Great Experiment. Cultural Diplomacy and Western Visitors to the Soviet Union, 1921–1941*, Oxford: Oxford University Press, 2012

Dearing, James W. – Rogers, Everett M.: *Agenda-Setting*, London: Sage 1996

Eckstein, Modris: *Svěcení jara. Velká válka a zrod moderní doby*, Praha: Argo 2019

Eley, Geff: *Forging democracy. The History of the Left in Europe 1850–2000*, Oxford – New York: Oxford University Press 2002

Fairclough, Norman: *Analysing Discourse. Textual Analysis for Social Research*: London – New York: Routledge 2003

Feinberg, Mellisa: *Elusive Equality. Gender, Citizenship, and Limits of Democracy in Czechoslovakia 1918–1950*, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press 2006

Foucault, Michel: *Archeologie vědění*, Praha: Hermann & synové 2016

- Freeman, Joshua B.: *Behemot. Dějiny továrny a utváření moderního světa*, Brno: Host 2019
- Gamache, Ray: *Gareth Jones: Eyewitness to the Holodomor*, Cardiff: Welsh Academic Press 2013
- Geertz, Clifford: *Interpretace kultur*, Praha: SLON 2000
- Herman, Arthur: *1917: Lenin, Wilson and the Birth of the New World Disorder*, New York: Harper 2017
- Hoffmann, David L.: *Stalinist Values. The Cultural Norms of Soviet Modernity (1917–1941)*, Ithaca – London: Cornell University Press 2003
- Lenoe, Matthew: *Stalinist Culture, Social Revolution and Soviet Newspapers*, Cambridge – London: Harvard University Press 2004
- Macura, Vladimír: *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*, Praha: Academia 2008
- Marchand, Roland: *Advertising the American Dream. Making Way for Modernity 1920–1940*, Berkeley – London: University of California Press 1986
- Marková, Ivana: *Dialogičnost a sociální reprezentace. Dynamika mysli*, Praha: Academia 2017
- McCombs, Maxwell: *Agenda setting. Nastolování agendy: masová média a veřejné mínění*, Praha: Portál 2009
- Morgan, Kevin: *International Communism and the Cult of the Individual. Leaders, Tribunes and Martyrs under Lenin and Stalin*, London: University of Manchester – Palgrave 2017
- Nečasová, Denisa: *Nový socialistický člověk. Československo 1948–1956*, Brno: Host 2018
- Nečasová, Denisa: *Obrazy nepřítele v Československu 1948–1956*, Praha: NLN 2020
- Patel, Kiran Klaus: *The New Deal. A Global History*, Oxford – Princeton: Princeton University Press 2016
- Pfaff, Ivan: *Česká levice proti Moskvě 1936–1938*, Praha: Naše vojsko 1993
- Rákosník, Jakub – Noha, Jiří: *Kapitalismus na kolenou. Dopad velké hospodářské krize na evropskou společnost v letech 1929–1934*, Praha: Auditorium 2012
- Ree, Erik van: *The Political Thought of Joseph Stalin. A Study in Twentieth-century Revolutionary Patriotism*, London – New York: Routledge 2002

Rosenthal, Bernice Glatzer: *New Myth, New World. From Nietzsche to Stalinisms*, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press 2002

Sandel, Michael: *Spravedlnost. Co je správné dělat*, Praha: Karolinum 2015

Stern, Ludmila: *Western Intellectuals and the Soviet Union 1920–1940. From the Red Square to the Left Bank*, London – New York: Routledge 2007

Švéda, Josef: *Země zaslíbená, země zlořečená. Obrazy Ameriky v české literatuře a kultuře*, Příbram: Pistorius a Olšanská 2016

Wagner, Peter: *A Sociology of Modernity. Liberty and Discipline*, London – New York: Routledge 1994

Další informace o autorovi

Studium

říjen 2017 studijní pobyt na University of Warwick v rámci grantové projektu FF UK (Vnitřní granty FF UK)

2015–2017 magisterské studium, obor Sociální dějiny UHSD FF UK, seminář sociálních dějin, diplomová práce: Rudá Praha. O příčinách volební úspěšnosti meziválečné KSČ.

2012–2015 bakalářské studium, obor Historie FF UK, bakalářská práce: Stávka textilních dělníků ve Strakonících v roce 1933: hospodářsko-sociální konflikt v průběhu velké hospodářské krize, vedoucí doc. Jakub Rákosník

Akademická činnost

2023–dosud Historický ústav Filozofické fakulty Univerzity v Hradci Králové, vědeckovýzkumný pracovník

2023–dosud Filozofický ústav AV ČR, oddělení pro studium moderní české filozofie
Projekt Genealogie československého Stalinismu 1929-1953: konceptualizace, reprezentace, komunikace

2023–dosud Projekt Changing Democracies, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze (<https://www.changingdemocracies.eu/>)

2021-2023 spoluřešitel projektu: Český, slovenský a německý komunistický tisk v meziválečném Československu: Stěžejní témata propagace KSČ, Grantová agentura UK

2018–2023 Ústav pro studium totalitních režimů, oddělení vzdělávání

Projekty:

Muzeum dělnického hnutí v 21. století. Prezentace práce s muzejní sbírkou doby státního socialismu a způsoby užití jejího materiálu k potřebám odborné a široké veřejnosti (2018-2022)

Dějiny 1938-1989: Minulost jako vzdělávací a veřejný problém

Dějiny ve veřejném prostoru

2017 hlavní řešitel projektu: Karlín a Kingsroad: Dva rozdílné světy. Srovnání politické úspěšnosti Komunistické strany Československa (KSČ) a Komunistické strany Velké Británie (CPGB) mezi světovými válkami, Vnitřní granty FF UK, 2017

Pedagogická činnost

Seminář *Dějiny 20. století ve výuce dějepisu*, povinný předmět, Historický ústav, FF UHK, zimní semestr 2023

Seminář *Mezi světovou revolucí a obranou socialistické diktatury: Meziválečné komunistické hnutí z pohledu sociálních a kulturních dějin politiky*, volitelný předmět, Ústav hospodářských a asociálních dějin FF UK, zimní semestr 2018 (spolu s Jakubem Vrbou)

Publikační činnost

kolektivní monografie, edice, výstavní katalogy a konferenční sborníky

Jakub Rákosník – Bohumil Melichar – Jakub Vrba – Martin Dolejský (eds.): *Došlo na slova komunistů: Edice komunistického meziválečného tisku*, Praha: FF UK 2024

Bohumil Melichar: *Levicový aktivismus na hraně zákona. Právně-politické ideje a snahy komunistického hnutí*, In: Společnou silou. Aktéři společenské změny v českých zemích 1918-1925, Jan Kober – Stanislav Holubec (eds.), Praha: Academia 2023

Tereza Arndt – Bohumil Melichar – Čeněk Pýcha (eds.): *13 objektů z (ne)šťastného muzea*, Praha: ÚSTR 2022

Jaroslav Pinkas a kol.: *Soudobé dějiny – badatelský dějepis*, Praha: Fraus, 2022 (učebnice dějepisu pro základní školy nakladatelství Fraus, člen autorského týmu, autor kapitoly o vývoji SSSR mezi světovými válkami)

Bohumil Melichar: *Příběh moci a pochybnosti. Dějiny čtení díla Julia Fučíka*, In: ReporTvář

Julia Fučíka. Katalog k výstavě, Markéta Kabůrková a Libor Jůn (eds.), Praha: Národní muzeum – ÚSTR, 2020

Bohumil Melichar – Jakub Vrba: *Rudá hrozba nebo revoluční naděje. Evropské komunistické hnutí jako součást vize nového světa*, In: Od bouře k bouři: Československo, Evropa a svět mezi dvěma světovými válkami (1918-1938/1939) Jakub Drábik-Jakub Rákosník (eds.), Praha: Academia, 2020

Bohumil Melichar: *Sovětské Československo? Vliv říjnové revoluce na formování československého komunistického hnutí*, In: České, slovenské a československé dějiny XIII., Monika Kabešová – Matěj Bekera – Ondřej Holub (eds.), Hradec Králové: FF UHK, 2019

časopisecké studie

Bohumil Melichar: *Nad sebranými spisy Jiřího Weila: o nadšení a pochybnostech ze sovětského socialismu*, Kontradikce, roč. 7, č. 1, 2023

Bohumil Melichar: *Socialismus jako spravedlivá společnost. Obrazy sovětské reality v tisku meziválečné KSČ*, Střed/Centre 2/2023, s. 24-58

Bohumil Melichar: *Proč chodit do muzea, když ho má každý žák v telefonu? Object-based learning jako budoucnost historického vzdělávání v muzejním prostředí*, Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce (v tisku)

Bohumil Melichar – Čeněk Pýcha: *Didaktické mapování socialistické paměti*, In: Historie – Otázky- Problémy 2(13)/2021

Bohumil Melichar: *Ze země, kde zítra již znamenalo včera. Fučíkovy reportáže jako hold sovětskému experimentu*, In: Soudobé dějiny, roč. XXVIII, č. 1, 2021

Bohumil Melichar – Tereza Arndt: *Jak učit o zaniklém světě socialistické diktatury. Stranická muzea jako podnět pro školní výuku*, In: Marginalia historica. Časopis pro dějiny vzdělanosti a kultury, 10, 2/2019

Bohumil Melichar: *Komunisté v Praze. O příčinách volební úspěšnosti meziválečné KSČ*, In: Moderní dějiny, 27, 2019, č. 1

Bohumil Melichar: *Karlín and Kings Road. Two Different Worlds – Comparison of Political Success of CPC and CPGB between Two World Wars*, In: Prager wirtschafts-und sozialhistorische Mitteilungen 24, 2017

Bohumil Melichar – Jakub Vrba: *Komunistická mládež. Radikální aktivismus mezi třídní a nacionální identitou*, In: Historie-Otázky-Problémy, 2/2017

Bohumil Melichar – Jakub Rákosník: *Communist Organisation of Children and its Discourse in Czechoslovakia between Two Wars*, In: Historie@Politique, no 31 (janvier-février) 2017

Bohumil Melichar: *Karl Marx versus Max Weber: The Forefathers Heritage As a Social History Constant*, In: Prager wirtschafts-und sozialhistorische Mitteilungen, no. 2, 2016

Popularizace

Pravidelná spolupráce s časopisy a internetovými portály denikalarm.cz, art.ceskatelevize.cz/, iliteratura.cz, A2 kulturní čtrnáctideník